

Recep KOYUNCU, *Kıraat İlminde Tahrîrât -Mustafa el-İzmîrî ve 'Umdetü'l-İrfân Adlı Eseri (Edisyon Kritik) Konya: Hikmetevi Yayınları, 2021, 264 s., ISBN: 978-625-7756-21-1*

Ayşe PEHLİVAN

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı, Konya, Türkiye.
aysenurpehlivan3870@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Geliş / Received: 25.03.2021 Kabul/Accepted: 22.05.2021 Yayın/Published: 30.06.2021

Atıf/Citation: Pehlivan, Ayşe. "Kıraat İlminde Tahrîrât -Mustafa el-İzmîrî ve 'Umdetü'l-İrfân Adlı Eseri (Edisyon Kritik)". *akif* 51/1 (2021), 235-240.

DOI: <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.24>

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

Kıraat vecihlerinin menşei kabul edilen "yedi harf" ruhsatıyla birlikte başlayan Kıraat ilmi tarihi, süreç içerisinde birçok aşamadan geçmiştir. Kur'ân'ın cem'i ve istinsahından sonra bu aşamalardan en önemlisi, İbn Mücâhid'in yedi kıraat imamının sahih okuyuşlar arasından tercih ettiği kıraat vecihlerini Kitâbü's-seb'a isimli eserinde tespit etmesidir. Kabul gören bu tespitle birlikte kıraat öğretiminde yedili tasnif benimsenmiş, yedi kıraat üzerine çeşitli eserler telif edilmiştir.

Üzerinde icmâ bulunan kıraat-i seb'aya üç sahih kıraat daha ilave ederek kıraat-i aşerayı tespit eden İbnü'l-Cezerî'nin kıraat tarihindeki yeri izahtan varestedir. Onun onlu tasnifi geliştirmesiyle kıraat tedrisinde seb'a tarihinin yerini aşera tariki almıştır. Makbul kıraatların tespitinde, kıraat tarihinde ilk defa İbnü'l-Cezerî, rivayetin yanı sıra dirayeti de göz önünde bulundurarak hadisteki sened-metin tenkidine benzer bir işlem uygulamıştır. Bu manada kıraat vecihlerinin isnad edildiği temel kaynaklar vasıtasıyla tariklere nispet edilen, sayıca fazla ve bir o kadar da karışık olan kıraat vecihlerinden sahih olanların tespiti adına çeşitli analiz ve değerlendirmelerde bulunmuştur. İşte onun kaynak eserlere müracaat etmek ve tarik isnadını esas almak suretiyle kıraat vecihlerinin tevcihi konusunda yaptığı bu ameliye, kitabın ana konusunu teşkil etmektedir.

Yazarın, yukarıda kısaca izah edilen haliyle Kıraat ilminde “tahrîrât” olarak adlandırılan, İbnü'l-Cezerî ile birlikte hayat bulan, oldukça zor ve karmaşık bir konuyu kaleme aldığı bu kitap, -alandaki önemli bir açığı kapatması yönüyle- kıymetli bir çalışma olarak görülmektedir. Bu girift olguyu Mustafa el-İzmîrî'nin konuyla ilgili eseri 'Umdetü'l-İrfân özelinde tahlil eden yazar, kendine has yöntem ve metotlar sayesinde meseleyi sade ve basit bir dille ele alarak emek mahsulü istifadeye medar bir eser meydana getirmiştir.

Tanıtımını yapacağımız bu çalışma, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat alanında kıymetli çalışmaları bulunan Recep Koyuncu tarafından kaleme alınmıştır. Eser, tahkik bölümü ile birlikte iki yüz altmış dört sayfadan teşekkül etmekte ve giriş kısmının ardından dört ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın giriş kısmında (s. 11-16) “Araştırmanın Konusu ve Gayesi”, “Araştırmanın Kapsam ve Metodu” ve “Konuyla Alakalı Yapılan Çalışmalar” alt başlıklarına yer verilerek kitabın özü net bir şekilde ifade edilmiştir. Araştırmanın konusu, İbnü'l-Cezerî'nin en-Neşr adlı eserinin manzum şekli olan Tayyibe özelinde -kendi dirayetini de ekleyerek- önemli bir eser kaleme alan ve bu alanda yeni bir akım başlatan Mustafa el-İzmîrî'nin 'Umdetü'l-İrfân adlı eseri bağlamında “Kıraat İlminde Tahrîrât” olarak belirlenmiştir. Amacı; İzmîrî'nin söz konusu eserinin hakkıyla tanıtılması ve eserde yer alan tahrîr faaliyetinin kavratılması olan araştırmanın bu bölümünde, ayrıca tahrîrât kavramı ve menşei kısaca açıklanarak diğer bölümler için bir ön hazırlık yapılmıştır.

Araştırmanın kapsamı sırasıyla; tahrîrât olgusunun tarihî serencamı, tanımı, mahiyeti, faydası, Kıraat ilmine katkısı, konuyla ilgili çalışmalar; Mustafa el-İzmîrî'nin hayatı ve eserleri; İzmîrî'nin 'Umdetü'l-İrfân adlı eserinin tahlili ve yine bu eserin tahkiki şeklinde planlanmıştır. Araştırmada 'Umdetü'l-İrfân ve şerhi Bedâi'u'l-burhân adlı eser esas alınmış, problemin çözümü/konunun kavratılması ve mezkûr eserin tanıtılması bağlamında nitel araştırma desenlerinden doküman inceleme ve eylem araştırması yöntemleri tercih edilmiştir. Diğer yandan tahlil edilen eserin okuyucuya orijinali ile mukayese imkânı sunması açısından çalışmanın sonunda eserin tahkikine de yer verilmiştir.

Konuyla ilgili çalışmaların sınırlı olduğuna dikkat çekilen eserde, M. Emin Maşalı'nın Tarihî ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi ve M. Atilla Akdemir'in Kıraat İlminde Tahrîrât Meselesi isimli çalışmalarının daha çok kavramın tanımı, tarihî seyri,

ekoller ve literatüre yönelik olduğu belirtilmiştir. Yazar kaleme aldığı kitabının söz konusu eserlerden farkını; teorik olarak sunulan tahrîrât meselesinin somut ve net bir şekilde ele alınması ve tahrîr işleminin İzmîrî'nin eseri özelinde tablolaştırma ustalığıyla pratik hale getirilmesi şeklinde betimlemiştir. Ayrıca konuyla alakalı Arap dünyasında yapılan çalışmaların genellikle Şâtıbiyye, Tayyibe ve Dürre üzerinde yoğunlaştığını, 'Umdetü'l-İrfân üzerine yapılan çalışmalarda edisyon kritik/nüsha karşılaştırmasının bulunmadığını ifade etmiştir.

“Kıraat İlminde Tahrîrât” olarak başlıklandırılan birinci bölümde yazar, beş alt başlık halinde Kıraat ilminde tahrîrâtın tarihî panoraması, tarifi, mahiyet ve önemi, faydası ve bu eyleme yönelik yapılan çalışmaların kavratılması adına geniş bir çerçeve oluşturmuştur (s. 17-50). Buna göre Kıraat ilmi tarihini, bu sürecin kırılma noktası olarak kabul edilen tahrîrâtla birlikte, bânisi İbnü'l-Cezerî'ye istinaden İbnü'l-Cezerî/tahrîrât öncesi dönem ve İbnü'l-Cezerî/tahrîrât ve sonrası dönem şeklinde iki kısımda ele almıştır. Kıraat olgusunun ortaya çıkmasından tahrîr faaliyetlerine kadar yaşanan ilk dönemde yedi harf ruhsatı, Mushaf'ın cem ve istinsahını kapsayan rivâyet-tesis süreci görülmektedir. Yine bu zaman diliminde kıraat imamlarının yaşadığı, farklı kanallardan gelen ve sayıca fazla olan kıraat vecihleri arasında sahih-şâz ayırımı yaparak tercihte buldukları ve kendi sistematiplerini oluşturdukları ihtiyâr-intişâr devreleri öne çıkmaktadır. Daha sonra İbn Mücâhid'in Kitâbü's-seb'a isimli eseriyle başlayan, yedi veya daha fazla kıraata, Mushaf imlâsına dair eserlerin kaleme alındığı ve aynı zamanda Endülüs Kıraat ekolünün teşekkül ettiği tedvin-tasnîf devresi ilk dönemin sonlarında göze çarpan faaliyetlerdir.

Sahih kıraatların tespitinde rivayetin yanı sıra dirayeti de kullanarak, ilk defa Hadis ilmindeki sened-metin tenkidine benzer bir usûl geliştirmesi yönüyle İbnü'l-Cezerî'nin diğer âlimlerden farkını ortaya koyan yazar, onun en-Neşr adlı eserinde ele aldığı bu tahrîr faaliyetini, kıraat tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Zira İbnü'l-Cezerî, kıraat vecihlerini tarik isnadı ekseninde kaynaklarına inmek suretiyle incelemiş, bu minvalde birçok kaynak eser telif etmiş, kıraat tedrisatında okutulan tarik ve mesleklere zemin teşkil eden Mansûrî ve İzmîrî gibi ekollerin teşekkülünde önemli rol oynamıştır. İbnü'l-Cezerî'nin öncüsü olduğu tahrîr faaliyetlerini devam ettiren bu ekollerden Mustafa el-İzmîrî'ye nispet edilen İzmîrî (azimet) ekolü, İbnü'l-Cezerî'nin en-Neşr adlı eserindeki tarik ve vecihlerle yetinmeyip,

bu eserin kaynaklarına giderek farklı hüküm ve vecih aktarımında da bulunması hasebiyle, Mansûrî (ruhsat) ekolünden farklılık arz etmektedir (s. 17-34).

Tahrîrâtın tarihî seyrine dair yukarıda verilen bilgilerden sonra birinci bölümün devamında yazar, tahrîrât kavramını kısaca “isnad tariklerinin Kıraat ilminin temel kaynaklarına gitmek suretiyle sıhhat ve tevsîkinin/güvenilirliğinin incelenmesi ve makbul kıraat vecihlerinin ortaya konulması işlemi” şeklinde açıklamaktadır. Bu tanımda tahrîr işleminin kıraat vecihleri, tarik isnadı ve kaynak eserler olmak üzere üç sacayağının bulunduğu dile getirilmektedir. Yazar bu faaliyeti gerekli/zorunlu kılan unsurları, sahih kıraatların zamanla unutulma veya terkedilme riski, tarik sayısının artması ve kıraat tedrisinde indirâc/cem’ metodundaki terkîb ve telfik tehlikesi şeklinde sıralamıştır. Bu bölümde ayrıca genel anlamda, tarik okuyuşlarına ve kaynak kitaplara bağlı olan tahrîrât şekilleri hakkında örnekler sunulmuştur (s. 34-43).

Kıraat ilminde böylesine önemli bir olgunun fayda ve kazanımlarına dikkat çeken yazar, tahrîrâtın en önemli faydasının kıraat farklılıklarının muhafaza edilmesi, sahih olan vecihlerin ortaya konulması olduğunu vurgulamıştır. Tahrîrât konusunda yapılan çalışmaların genellikle Tayyibe ve Şâtıbiyye gibi manzum eserler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu anlamda bölüm sonunda yazar, yapılan araştırmaları kronolojik olarak ele almıştır (s. 45-50).

“Mustafa el-İzmîrî’nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri” ana başlıklı ikinci bölümde yazar, tahlil edeceği eserin müellifi İzmîrî’nin hayatı, hocaları, öğrencileri ve eserlerine dair kısa bilgiler sunmaktadır (s. 51-54). Yazarın bu bölüme yer vermesinin, müellifin ilmî kişiliği, paradigması ve kaleme aldığı eserler bağlamında alandaki yetkinliğinin görülmesi ve dolayısıyla tahlil edilecek eserinin dikkati haiz olması yönlerinden gayet yerinde olduğu görülmektedir.

“Umdetü’l-İrfân Adlı Eserin Tahlili” adlı üçüncü bölüm, konuyu kavrama adına tahrîrât konusunun pratik yönünün ele alındığı bölümdür (s. 55-107). Yazar -meselenin basit ve anlaşılır olması adına- mezkûr eser özelinde, tahrîr işleminin ilk adımı olarak tahrîrâtın sacayaklarından ikisini teşkil eden tarikleri ve tahrîrâta kaynaklık eden eserleri tablo halinde kronolojik olarak sıralamıştır (s. 56-60). Ardından tahrîrâtın diğer sacayağı olan kıraat vecihlerini tablolaştırarak sunmuştur. Vecihlerde söz konusu olan istilâhî kavramları, ilk geçtikleri yerde dipnot olarak ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

Tablo düzeninde sağ tarafı vecihlere, sol tarafı da esaslı bir dokümantasyonla bu vecihlerin tevsik edildiği kaynak eserlere ayıran yazar, tablo içeriğini vecih, kaynak ve râvi bağlamında alt kısımda açıklamıştır. Bu açıklama kısmında vecihlerin tertibinde bir önceki veche göre farklı olanı da bold göstermek suretiyle meselenin kavranması yönündeki gayretini ortaya koymuştur. ‘Umdetü’l-‘İrfân özelinde yaptığı tahrîr çalışmasında, farklı sûrelerden yirmi altı âyet örneğine yer veren yazar, tahrîr neticesinde onay almayan vecihleri de ayrıca belirtmiştir (s. 61-104).

Bölüm sonunda İzmîrî’nin bu eseri ve eserin şerhi genelinde bir değerlendirmede bulunan yazar, müellifin Kur’an’daki bütün âyetleri değil de daha çok karışık ve ihtilâflı vecihleri ele aldığını, şerhte ise ekseriyetle vecihlerin açıklanması yönünde ayrıntıya yer verildiğini söylemektedir. Eserlerinde isnad tenkidini esas alan İzmîrî, İbnü’l-Cezerî’ye olumlu atıflarda bulunmakla beraber, kendi dirayetini kullanarak İbnü’l-Cezerî’nin eserlerinde kullanmadığı kaynaklara da müracaat etmiş, bazen onun reddettiği farklı vecihleri almış bazen de kaynaklardaki malumatla çelişen vecih tercihlerini terk etmiştir (s. 104-107).

Dördüncü bölümde yazar “Eserin İsmi ve Müellife Nispeti”, “Eserin Telif Sebebi”, “Eserin İlmî Değeri”, “Eserin Nüshaları” ve “Tahkikte İzlenen Yöntem” alt başlıkları altında verdiği ön bilgilerden sonra, ulaşabildiği üç nüsha bağlamında ‘Umdetü’l-‘İrfân adlı eserin tahkîkini yapmaktadır. Kaleme alınan eser ile tahlil edilen eseri mukayese imkânı sunması bakımından bu bölüm oldukça isabetli görünmektedir. Yazar araştırma boyunca açık ve sade bir dil, akıcı ve akademik bir üslup kullanırken, yer yer ıstılâhî kavramlarla ifadelerini zenginleştirmiştir. Eser her ne kadar muhtasar bir görüntü arz etse de her bir cümlesi kendi bünyesinde pek çok anlamı barındıran kıvamdadır. Anlaşılması zor olan tahrîr işlemini net bir şekilde gün yüzüne çıkaran yazar, tahrîrât ameliyesini kılcal damarlardaki operasyona benzeterek meselenin mahiyetini güzel bir şekilde tasvir etmiştir. Diğer taraftan tahrîrâta konu unsurları tablolastırmak suretiyle elde ettiği verileri içerik analizine tabi tutmuş, böylece konunun teorik ve pratik açılardan iyice kavranmasını hedeflemiştir.

Sonuç itibarıyla bu çalışma, kıraat vecihlerinin tevsiki bağlamında yapılan araştırmaların sınırlı olması ve girift bir konunun anlaşılır bir halde takdim edilmesi yönleriyle alanındaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu bakımdan kitap, içerik açısından hedef kitlenin beklentisini karşılar niteliktedir. Ancak sonraki baskılarda,

İzmîrî'nin eserinde yer alan diğerkıraat vecihlerinin de aynı şekilde sunularak kitap hacminin genişletilmesi, esere işlevsel yönden ivme kazandıracak ve alana sağladığı katkıyı daha da artıracaktır.